

Milan Komar

**TRIJE TOTALITARIZMI
FAŠIZEM, NACIZEM,
KOMUNIZEM**

Transpolitična perspektiva

ORDO ET MYSTERIUM 3

**Philosophia
perennis**

K izviru čiste misli. Uvodna beseda

Zaradi posledic *damnatio memoriae*, ki so jo po koncu druge svetovne vojne določile revolucionarne oblasti nad vsebinsko razčlenjeno, kulturno in znanstveno razgledano, gospodarsko angažirano in politično daljnovidno slovensko katoliško socialno mislijo, je danes umeščanje Komarjevih razmišljanj v slovenski prostor nedvomno zapleten izziv. Pri tem gotovo ne pomaga ugotovitev, da je Komarjeva znanstvena bibliografija zapisana skoraj izključno v španščini in da se je naš avtor, podobno kot Sokrat, odločil, da svojih filozofskih odkritij ne bo zaupal sistematično zaključenim filozofskim razpravam, ampak bo prenašanje znanja prednostno zaupal izgovorjeni besedi, ki edina omogoča dinamični stik med učiteljem in učencem, skratka vzgojni dialog, ki je *conditio sine qua non* za iskanje filozofske resnice. Zato ne preseneča, da še danes, ko mineva petnajsta obletnica njegove smrti, Komarjevi učenci v Argenitni, zbrani v *Fundación Emilio Komar*, neutrudno zbirajo Komarjevo filozofsko dediščino, prepisujejo zvočne zapise njegovih predavanj, objavljajo zapiske. Vse to nedvomno dokazuje, da kar je sejal v življenju, rojeva svoje sadove tudi po njegovi smrti.

Če se vrnemo k uvodnemu vprašanju in sicer problemu umeščanja Komarjeve misli v slovenski prostor, ne moremo mimo ugotovitve, da gre nesporno za velik izziv, a obenem tudi za moralno obvezo do avtorja, ki je s svojo odločitvijo, da bo pokopan na slovenskih tleh, tudi simbolično želel sporočiti, da je njegovo razmišljanje namenjeno domovini, v kateri se je v rani mladosti miselno obogatil in kjer je izoblikoval svojo osebnost. Če bi življenje filozofa želeli primerjati sadnemu drevesu, bi bilo vsem jasno, da je Komar pognal svoje korenine v sloven-

skem prostoru, kjer je zrasel in odkril krščansko socialno misel, Ušeničnikov filozofski realizem. Tu pa ni imel možnosti razvejati svoje filozofske krošnje in obroditi sadov ter zaorati svoje filozofske ledine. Trije totalitarizmi, o katerih govori ta knjiga, so Komarjevo drevo nasilno izkoreninili iz njegovega naravnega okolja, Božja previdnost pa mu je poiskala nova plodna tla v Argentini, kjer je njegova misel dozorela in obrodila sadove, ki se sedaj s prevodi njegovih del v slovenščino vračajo v rodno okolje, ki je tudi kraj njegovega večnega počitka.

Izziv je torej obveza; jasno pa je, da bo pot strma in dolga, tudi ker so etablirani kulturni tokovi v slovenskem okolju izbrali čisto drugačne kulturne poti, ki so tuje Komarjevi viziji, in ne premorejo tistih kulturnih orodij, s katerimi bi Komarjevo misel neobremenjeno ovrednotili in jo analizirali v širšem okviru razvoja krščanskega socialnega nauka na Slovenskem, ki je od konca 19. stoletja vse do druge svetovne vojne odločilno pripomogel h kulturni osamosvojitvi slovenskega naroda in k socialnemu vzponu slovenskega človeka. Danes žal ta del svoje lastne zgodovine poznamo večidel le v interpretacijah piscev, ki krščansko socialno gibanje obravnavajo in sodijo v luči postmarksističnih interpretacij in ga enačijo celo s fašizmom ali pa v boljšem primeru ocenijo skozi očala slovenskega predvojnega liberalizma, ki je celotno gibanje opredelil kot klerikalizem.

Stvari pa so precej drugačne, kar je jasno razvidno iz branjna besedil, ki filozofsko obravnavajo tri totalitarizme in sicer v perspektivi, ki presega praktični vidik politike in sega v samo filozofsko jedro vseh treh miselnosti. Izhodišče razmišljanja ostaja krščanska socialna misel, ki je slovenskemu prostoru v začetku 20. stoletja ponudila ne samo politično, marveč tudi kulturno in gospodarsko alternativo liberalizmu in socializmu. Ko obravnavamo krščanski socialni nauk, mora biti jasno, da imamo pred sabo konstitutivni element narodne identitete, ki je z doslednim uresničevanjem načel papeške enciklike *Rerum novarum* znal dati stvarne odgovore na socialne potrebe spe-

cifičnih oseb in se ni oziral na brezoblične množice, ki so tedaj začele vstopati v areno političnega dogajanja. Trudil se je dvigniti narod, ki ga ni dojemal kot neosebno množico, ampak skupnost posameznikov, bratov in sester, otrok istega Boga, ki morajo kulturno in gospodarsko rasti. Samo v tej optiki lahko razumemo napore SLS in Krekovega političnega delovanja v njihovem jedru, ko si je Krek neutrudno prizadeval spremeniti vsakega kmeta v gospoda, ko je torej hotel posameznika dvigniti iz revščine, ki ni bila samo materialna. Socialna vizija torej, ki se je globoko razlikovala od brezosebnega pojmovanja množic, značilnega za marksizem in za socialistične stranke, ki so množice dojemale predvsem kot razred ali orodje družbenega boja. Krščanski socialci so predstavljali tudi kulturno alternativo vsem tistim, ki so politično tolmačili Nietzschejevo misel, ki je s svojo deklaracijo smrti metafizike in torej tudi pojma resnice, stvarno legitimirala pravico uveljavljanja logike najmočnejšega; predvsem pa so napovedali oster boj filozofskemu idealizmu, ki je uveljavljanje absolutnega jaza postavil kot filozofski princip, ki drugega *de facto* izničuje. Skratka, uprli so se filozofiji nemškega idealizma, kjer podstati ni bilo, saj je vse le postajanje na račun uveljavljanja Jaza, in so v luči odgovorne krščanske držbe razvijali družbeni in filozofski model, v katerega središču sta ostala oseba in narod. Vse to učinkovito povzema že leta 1907 Aleš Ušeničnik v prvi številki znanstvene revije *Čas*, ko v uvodniku zapiše:

Spoznavaj sam sebe! – Gnothi savton! – ta izrek grške modrosti velja posamezniku, a velja tudi narodom. Prvo, kar je narodom potrebno, je spoznanje samega sebe. Brez samospoznanja je vse delo polovično, brez jasnih ciljev, brez ravnih potov. Narod živi, a ne ve čemu; dela, a ne ve zakaj; gre, a ne ve kam, nato pa ugotavlja, da tako posamezniki kot tudi narodi žive v času, čas pa ni nič drugega kot nazor sodobnega človeštva, čas so pridobitve, ki so dozorele v naši dobi, ustanove, ki jih je ustvaril moderni človek, skratka čas je v eni besedi kultura, s katero se kristjani moramo

soočati. Če torej narod želi spoznati samega sebe, mora poznati čas, v katerem živi, predvsem pa mora razumeti miselne sheme, ki vodijo politiko, odkriti in sprejeti mora pozitivne vidike sedanjosti, a obenem jasno in neizprosno pokazati na napake časa, predvsem, če so v igri načela – saj majhne zmote v načelih postanejo največje v posledicah (*Parvus error in principio magnus est in fine*).

Ta kulturna drža, ki je v svojem bistvu odražala načela in aspiracije slovenske Leonove družbe, ki je pred prvo svetovno vojno na osi Mahnič-Ušeničnik povezovala Kranjsko in Goriško, je v obdobju njegovega šolanja globoko zaznamovala mladega Milana Komarja, ki je v življenju ostal zvest prepričanju, da je iskanje večnih resnic in opozarjanje na zmote časa glavna odgovornost katoliškega intelektualca. V tem kontekstu je torej dozorel in osmisлил prepričanje, da *vera in veda (fides et ratio) sta obe hčeri božjega uma (Nulla unquam inter fidem et rationem dissensio esse potest)*; tu je razumel, da služiti veri in vedi ne pomeni, služiti vedi zoper vero in niti veri zoper vedo; tu je tudi odkril, da velikanski znanstveni napredek 20. stoletja, ki je naravo podredil človeku in ki uči, da samo empirično, samo pozitivno je resnično, neizprosno vodi človeštvo v krizo. Dojel je, da je moderni čas prinesel bogastvo in moč, a začutil je tudi krizo, s katero se še danes soočamo, saj ostajamo neizprosno ujeti v utilitaristične miselne sheme razsvetljenstva. Spoznal je, da niti bogastvo in niti razvoj nista prinesla harmonije, nasprotno, spodbudila sta kaos in nered, ki nista nič drugega kot zgrešena posledica vizije jaza, ki jo je uveljavila miselna nadgradnja razsvetljenstva: idealizem.

Ves ta filozofski miselni okvir je Milan Komar dobro spoznal v času svoje kulturne rasti v Sloveniji, kjer je v katoliških krogih poznih tridesetih let od blizu sledil razčlenjeni filozofski debati slovenskega krščansko socialnega gibanja. Svoje znanje je nato nadgradil v italijanskem prostoru, kjer je v kulturno dinamičnem okolju Turinske univerze poglobil svoje poznavanje

italijanskega idealizma tako v Crocejevi kot tudi Gentilejevi inačici in utrdil prepričanje, da se idealizmu, v kakršni koli obliki se ta predstavlja, mora zoperstaviti krščanski realizem, ki je filozofija jasnih obrisov in meja v nasprotju z idealizmom, ki ga sam definira kot filozofijo nestrpnosti do meja.

Iz te globoke filozofske ugotovitve in po natančni analizi ustaljenega interpretacijskega modela razvoja zahodne misli od Descartesa dalje se Komar v svoji spisih, ki jih tu objavljamo, loti globinske analize treh totalitarizmov, ki so zaznamovali 20. stoletje. Gre za tri pojave, ki jih s površinskega gledišča ustaljenih interpretacijskih modelov razumemo kot nezdržljive, pri tem pa zamolčimo tista očitna dejstva, ki jih že na prvi pogled med sabo povezujejo. Gotovo ni naključje, da je bil npr. Mussolini prepričan socialist, celo član italijanske ožje revolucionarne socialistične elite in je na osnovi te izkušnje po prvi svetovni vojni oblikoval fašistično gibanje z izrazito socialno nastrojenim programom, kot tudi ni slučaj, da se v imenu nacizem skriva beseda socializem, ki ni bil sicer internacionalen, ampak nacionalen. A kot nas uči Komar, so to le površinski pojavi, vrhovi ene in iste ledene gore, ki so si na videz oddaljeni, a so pod morsko gladino med sabo globoko povezani. Spisi v tej knjigi, zbrani ob stoti obletnici Komarjevega rojstva, osvetljujejo te globine.

Peter Černic

KAZALO

K izviru čiste misli. Uvodna beseda	5
FAŠIZEM TRANSPOLITIČNA PERSPEKTIVA	11
Uvod	13
Fašizem kot revolucionarni pojav	18
Fašizem in idealistična filozofija	26
Fašizem in filozofija prakse	37
Fašistični giovanilismo	45
Fašizem in malomeščanstvo	64
Malomeščanstvo in novi fašistični človek	76
NACIZEM TRANSPOLITIČNA PERSPEKTIVA	87
Predstavitev predavanj založbe <i>Sabiduría Cristiana</i>	89
I. Kulturnozgodovinski uvod	91
II. Pričevanja Rudolfa Euckna o razsvetljenstvu	121
III. Senca Johanna Gottlieba Fichteja	134
IV. Georg Wilhelm Friedrich Hegel	163
V. Friedrich Nietzsche	179
VI. Sklepi: Moč in exousía	209
DVE PREDAVANJI O MARKSIZMU	217
Česa nas uči padec marksizma?	219
Razkroj in razplod marksizma	235

ORDO ET MYSTERIUM 3

Milan Komar

**TRIJE TOTALITARIZMI
FAŠIZEM, NACIZEM, KOMUNIZEM
TRANSPOLITIČNA PERSPEKTIVA**

Uredila Peter Černic in Matija Ogrin

Prevedla Jasmina Rihar

Prevod pregledal, uvod in opombe napisal Peter Černic

Oblikovala Pavla Bonča

Motiv na naslovnici po predlogi Ivana Razborška, Slovenska krasilna umetnost, Celje, Mohorjeva družba, 1992

Izdajatelj Philosophia perennis, zavod za krščansko-realistično misel

Založila Družina d. o. o.

Za založbo Tone Rode

© za slovensko izdajo: Philosophia perennis, 2021

Tiskano v Sloveniji

Naklada 300 izvodov

Ljubljana, 2021

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

321.64:321.01

KOMAR, Milan, 1921-2006

Trije totalitarizmi : fašizem, nacizem, komunizem : transpolitična perspektiva / Milan Komar ; [prevedla Jasmina Rihar] ; [izdajatelj] Philosophia perennis. - Ljubljana : Družina, 2021. - (Zbirka Ordo et mysterium ; 3)

ISBN 978-961-04-0836-9

COBISS.SI-ID 71028739
